

ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито суть внутрішньогосподарського контролю та систематизовано погляди науковців, актуальні для теорії і практики. Висвітлено послідовність побудови пооб'єктно-орієнтованої концепції внутрішньогосподарського контролю на підприємствах вугільної промисловості.

Ключові слова: внутрішньогосподарський контроль, перевірка, облік, господарська діяльність, підприємство

Fedoronko N.

INTRAECONOMIC CONTROL IN THE COAL INDUSTRY: ORGANIZATIONAL ASPECTS

The essence of the intraeconomic control is disclosed and the views of scientists which are actual for the theory and practice are systemized. The sequence of construction of an object-oriented concept of intraeconomic control in the coal industry is described.

Keywords: intraeconomic control, checkup, accounting, economic activity, enterprise

1. Вступ

Розвиток в Україні ринкових відносин, активізація інституційних перетворень та динамічність змін навколишнього середовища потребують створення адекватної системи внутрішньогосподарського контролю, спроможної попереджувати негативні тенденції, коригувати механізми управління господарською діяльністю та зменшувати ризик можливого банкрутства.

Внутрішньогосподарський контроль – це система безупинного спостереження за ефективністю використання майна підприємства, законністю й доцільністю господарських операцій та процесів, збереженням грошових коштів і матеріальних цінностей. Водночас, він є складовою частиною ринкового механізму, одним із прийомів перевірки використання прийнятих рішень, найважливішою функцією управління економікою.

Значний внесок у розвиток системи внутрішньогосподарського контролю з метою його удосконалення зробили вчені В. Д. Андреев, М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, Н. І. Дорош, Й. С. Завадський, Л. М. Крамаровський, М. В. Кужельний, П. О. Куцик, Н. М. Малюга, О. М. Мурашко, Л. В. Нападовська, Н. І. Петренко, М. А. Проданчук, В. С. Рудницький, Б. Ф. Усач. Однак, недостатньо висвітленими залишаються питання розробки комплексного й системного підходу, який би забезпечував умови для створення та ефективного функціонування служб внутрішньогосподарського контролю, здатних надавати керівникам повну і правдиву інформацію про фінансово-господарський стан підприємства.

Мета статті – дослідження суті внутрішньогосподарського контролю та формування його пооб'єктно-орієнтованої концепції.

2. Суть внутрішньогосподарського контролю у сучасних умовах

Вивчаючи наукову літературу, ми дедалі частіше звертаємо увагу на той факт, що одна група авторів використовує термін “внутрішньогосподарський контроль” [2, 3, 13], друга – “внутрішній контроль” [11, 12], третя – “внутрішньосистемний контроль” [4, 6]. Ми підтримуємо позицію авторів щодо використання терміну “внутрішньогосподарський контроль”, оскільки застосування поняття “внутрішньосистемний контроль” потребує певного уточнення (в межах якої саме системи діє цей контроль).

В сучасних умовах господарювання перед керівництвом актуалізується питання вдосконалення системи внутрішньогосподарського контролю, що пов'язано зі спрямуванням його не лише на збереження активів, а й, насамперед, на підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Це питання не можна вирішити без попереднього уточнення суті внутрішньогосподарського контролю та уточнення його місця і ролі в системі управління.

Відтак, В. Д. Андреев визначає внутрішньогосподарський контроль як систему контрольних процедур, план організації і методи управління об'єктом з метою ефективного ведення бізнесу, захисту активів, усунення помилок, охайності облікових перевірок та своєчасного надання фінансової звітності [1, с. 221]. Аналогічної думки дотримуються, зокрема, Й. С. Завадський, Є. В. Калюга, П. О. Куцик, В. М. Мурашко, М. А. Проданчук, С. О. Шохін та інші.

Окремі дослідники визначають поняття внутрішньогосподарського контролю, зводячи його сутність лише до встановлення суб'єктів здійснення

такого контролю. Зокрема, Л. М. Крамаровський під внутрішньогосподарським контролем розуміє "... контроль, здійснюваний первинними ланками галузі за економічною та соціальною діяльністю своїх виробничих одиниць, цехів, служб та інших внутрішніх структурних підрозділів" [9, с. 36]. Подібні визначення знаходимо у М. Т. Білухи, Л. П. Кулаковської, М. І. Протасова, Л. С. Шатковської, Б. Ф. Усача та ін.

Разом з тим, переважна більшість учених визначає внутрішньогосподарський контроль як самостійну функцію управління. Контроль, як функція управління дає змогу своєчасно виявити та ліквідувати ті передумови і фактори, котрі заважають ефективному веденню виробництва, досягненню окресленої мети, а також відкоригувати діяльність підприємств чи їх структурних підрозділів.

Окремі науковці приділяють увагу і виконанню ним функції зворотного зв'язку. Зокрема, Н. І. Дорош зазначила, що специфіка зворотного зв'язку, яку забезпечує контроль, зумовлює достовірне відображення результатів управлінського обліку [5, с. 45]. Відсутність контрольного апарату – одна з причин тіньової економіки. При цьому контроль покликаний не лише виявляти відхилення від мети, а й оцінювати причини таких відхилень.

В. Г. Жила розглядає внутрішньогосподарський контроль як діяльність, що її здійснюють на підприємствах, в організаціях та фірмах їх керівники, а також штатні контролери – ревізори [7, с. 5]. На думку таких авторів, як А. Г. Загородній, Л. Г. Вознюк, Г. О. Партин, внутрішньогосподарський контроль повинні здійснювати підрозділи внутрішнього контролю та фінансові служби підприємства [8, с. 132]. Спірним, на наш погляд, є висновок Л. В. Нападівської про те, що контролем повинні здійснювати управлінці, а не бухгалтери [10]. Однак, ми не погоджуємося з такою думкою і вважаємо, що найбільша роль у здійсненні внутрішньогосподарського контролю належить головному бухгалтерові підприємства, адже ніхто краще, ніж він, не зможе проконтролювати збереження цінностей, які він щодня обліковує.

кого контролю належить головному бухгалтерові підприємства, адже ніхто краще, ніж він, не зможе проконтролювати збереження цінностей, які він щодня обліковує.

3. Пооб'єктно-орієнтована концепція внутрішньогосподарського контролю

На підприємствах вугільної промисловості край важливе значення має розвиток методологічного забезпечення внутрішньогосподарського контролю на засадах пооб'єктно-орієнтованого підходу. Всі завдання, пов'язані з формуванням пооб'єктно-орієнтованої системи внутрішньогосподарського контролю, зведені до досягнення головної мети діяльності підприємства – забезпечення відтворення вартості підприємства шляхом оптимізації його фінансового результату. Пооб'єктно-орієнтовану систему внутрішньогосподарського контролю доцільно розглядати як елемент управління економічними об'єктами і процесами, суть якого полягає у спостереженні за ними з метою перевірки їх реального стану, відповідно до нормативних стандартів вимірювання, накопичення, підготовки, інтерпретації та передачі інформації для прийняття управлінських рішень щодо регулювання економічного розвитку підприємства.

Методологія пооб'єктно-орієнтованої системи внутрішньогосподарського контролю ґрунтується на принципах, які необхідно розглядати в системному взаємозв'язку двох груп: загальноприйняті (інтеграції, законності, відповідальності й збалансованості, об'єктивності, поділу обов'язків, комплексності) та специфічні (системне впорядкування, наближення контролю до об'єкта, ієрархічність, періодичність). Розгляд внутрішньогосподарського контролю з позицій пооб'єктно-орієнтованого підходу дає змогу сформулювати концептуальну модель, яка забезпечує збалансовану взаємодію п'яти блоків (рис.1).

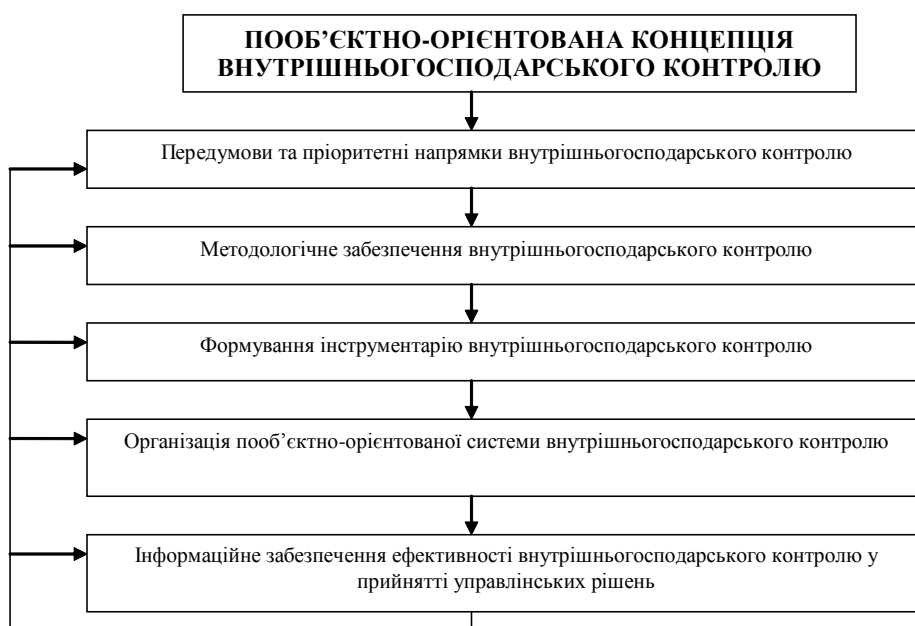

Рис. 1. Послідовність формування пооб'єктно-орієнтованої концепції внутрішньогосподарського контролю

Перший блок передбачає формування головної мети внутрішньогосподарського контролю.

Другий блок – формування методологічних положень внутрішньогосподарського контролю витрат, спрямованих на покращення використання необоротних матеріальних активів. Методи контролю витрат вибирають, відповідно до цілей управління, характеру об'єкта та вимог до формування інформації для прийняття рішень.

Третій блок передбачає формування інформації внутрішньогосподарського контролю на підставі єдності функцій систем підтримки управління: планування, управлінського і фінансового обліку та аналізу.

Четвертий блок – формування організаційного забезпечення внутрішньогосподарського контролю за такими етапами: 1) впорядкування документообігу для збереження та ефективного використання необоротних матеріальних активів; 2) вибір доцільних методів розподілу непрямих витрат за видами діяльності та центрами відповідальності; 3) формування контрольних показників щодо підконтрольного суб'єкта; 4) вдосконалення нормативного внутрішнього контролю витрат; 5) оцінка ризику контролю.

П'ятий блок – інформаційне забезпечення ефективності внутрішнього контролю, орієнтоване на підтримку прийняття рішень. Основні завдання на цьому етапі: складання управлінської звітності за сегментами діяльності; формування інформаційної структури; розробка прогнозних бюджетів; оцінка якості та ефективності внутрішньогосподарського контролю.

4. Організація внутрішньогосподарського контролю за якістю видобутого вугілля

Ефективність функціонування системи внутрішньогосподарського контролю багато в чому залежить від урахування специфічних галузевих особливостей суб'єктів та організації контрольного процесу.

Одним з основних об'єктів контролю на підприємствах вугільної промисловості є якість вугілля. На якість вугілля, яке видобувають, впливають виробничі, гірничо-геологічні, технологічні та інші фактори. Виробничі – це планування розвитку гірничих робіт і дольової участі пластів (дільниць) у видобутку вугілля; гірничо-геологічні – якість вугільних пластів, потужність, глибина залягання, склад і властивості бокових порід, обвод-

неність, наявність тектонічних та інших порушень; технологічні – способи проведення очисних та підготовчих виробок, схема видобутку вугілля, режим роботи видобувних механізмів, засоби підтримки покрівлі в очисних виробках, порядок видачі вугілля і породи з підготовчих виробок.

Характер впливу кожної групи факторів на якість вугілля є різним. Виробничі фактори мають постійний вплив на якість вугілля впродовж всього періоду виконання заданої програми розробки пластів. Вплив гірничо-геологічних факторів більш складний. Він обумовлений як якістю вугільних пластів і коливаннями їх потужності, так і непостійністю складу і текстурно-структурними властивостями бокових порід, які визначають механічну цінність їх в масиві і стійкість покрівлі та підшви, що є основним джерелом засмічення вугілля в процесі вуглевидобутку.

Але з точки зору керування якістю вугілля, що видобувається, найбільш важливу роль відіграють технологічні фактори. Саме вони за даних гірничо-геологічних умов визначають різницю між якістю вугільних пластів і видобутого з них вугілля.

Враховуючи вищезазначене, на дільницях шахт необхідно здійснювати: періодичний контроль якості вугільних пластів і бокових порід; регулярний контроль якості вугілля, яке видобувають; нагляд за станом технології видобутку вугілля (постійний контроль здійснює керівний персонал дільниці і підприємства); оформлення і аналіз результатів контролю.

Результати контролю якості вугільних пластів, а також вугілля, що з них видобувається, призначені для виконання важливої керівної функції – розробки виробничої програми відробки вугільних запасів і організації виробничого процесу видобутку вугілля та оцінки фактично досягнутих результатів діяльності окремих дільниць і підприємства в цілому.

Для того, щоб внутрішньогосподарський контроль виконував важливу функцію управління підприємством та був одним із прийомів перевірки прийнятих рішень при його організації, необхідно дотримуватися певних стадій (табл. 1).

Внутрішньогосподарський контроль повинен бути організований таким чином, щоб забезпечувати прямий та зворотний зв'язок між контролюючим органом чи працівниками зі структурними підрозділами та керівництвом підприємства.

Таблиця 1

Стадії організації внутрішньогосподарського контролю на підприємствах вугільної промисловості

№ з/п	Стадії організації внутрішньогосподарського контролю	Зміст заходів
1	Організаційно-підготовча	Визначення осіб, на яких покладені повноваження з проведення контролю; заходи контролю; системи санкціонування; графік документообігу; перелік осіб, відповідальних за формування та подання внутрішньої звітності, та вимоги до їх професійного рівня.
2	Технологічна	Здійснення контрольних процедур щодо системи обліку, оподаткування, дотримання вимог технології та оформлення результатів контролю.
3	Результативна	Доведення результатів до відома суб'єктів, з ініціативи яких проводять контроль.

5. Висновки

Запропонований підхід до формування системи внутрішньогосподарського контролю у чітко обумовленій послідовності ґрунтується на гармонійній єдності систем підтримки управління та сприяє забезпеченню високої якості контролю за формуванням та використанням ресурсів, своєчасним виявленням відхилень і резервів підвищення ефективності на різних рівнях управління.

Пооб'єктно-орієнтований підхід ґрунтується на організаційному положенні про те, що контур внутрішньої інформації інтегрує інформацію трьох рівнів: оперативного, тактичного і стратегічного. Тобто, внутрішньогосподарський контроль проявляється одночасно в чотирьох аспектах: функціональному – як самостійна функція управління, що забезпечує зворотний інформаційний зв'язок з об'єктом управління; інформаційному – як інформаційна система; корегуючо-регулюючому – як метод внутрішнього комунікаційного зв'язку між рівнями управління та структурними підрозділами у регулюванні прийнятих рішень; стратегічному – створення інформативної бази для вибору альтернативних рішень та визначення параметрів стратегії розвитку підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев В. Д. Практический аудит [Текст] : справочное пособие / В. Д. Андреев – М. : Экономика, 1994. – 366 с.
2. Білуха М. Т. Бухгалтерська наука України в ХХІ столітті / М. Т. Білуха // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – №2. – С. 21-25.
3. Бутинець Ф. Ф. Аудит [Текст] : підручник / Ф. Ф. Бутинець – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – Житомир : ЖІТІ, Рута, 2002. – 672 с.
4. Давидов Г. М. Аудит [Текст] : навч. посібник / Г. М. Давидов – К. : Знання, 2001. – 171 с.
5. Дорош Н. І. Аудит: методологія та організація [Текст] : навч. посібник / Н. І. Дорош – К. : 2001. – 402 с.
6. Живко З. Б. Контрольно-ревізійна діяльність [Текст] : навч. посібник / З. Б. Живко, В. І. Франчук, М. О. Живко – К. : Алерта, 2008. – 444 с.
7. Жила В. Г. Ревизия и аудит [Текст] : учеб. пособие / В. Г. Жила – К. : МАУП, 1998. – 96 с.
8. Загородній А. Г. Облік і аудит [Текст] : термінологічний словник / А. Г. Загородній, Л. Г. Вознюк, Г. О. Партин – Львів : Центр Європи, 2002. – 672 с.
9. Крамаровский Л. М. Ревизия и контроль [Текст] : учеб. пособие / Л. М. Крамаровский. – М. : Финансы, 2002. – 312 с.
10. Нападовська Л. В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці [Текст] : монографія / Л. В. Нападовська. – Д. : Наука і освіта, 2000. – 223 с.
11. Усач Б. Ф. Аудит [Текст] : навч. посібник / Б. Ф. Усач. – К. : Знання-Прес, 2003. – 223 с.
12. Хорнгрен Ч. Т. Бухгалтерский учет: управленческий аспект [Текст] : науч. издание / Ч. Т. Хорнгрен, Дж. Фостер. – [пер. с англ.] ; [под ред. Я. В. Соколова]. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 416 с.
13. Шнейдман Л. З. Учетная политика: формирование и реализация / Л. З. Шнейдман // Бухгалтерский учет. – 2010. – № 9. – С. 3-11.
14. Куцик П. О. Внутрішній контроль розрахункових операцій в системі управління будівельним підприємством / П. О. Куцик // Вісник Львівської комерційної академії. / [ред. кол. Башнянин Г. І., Апопій В. В., Вовчак О. Д. та ін.]. – Львів, 2013. – Вип. 42. – С. 116-122. – (Серія економічна).